

DOI 10.33294/2523-4234-2023-33-1-101-116

УДК 94 (477)

Олег Ігорович ЄГРЕШІЙ

ORCID 0000-0002-0639-910X

Кримінальна справа єпископа Івана (Лятишевського) як джерело вивчення повсякденного життя греко-католицького духовенства

Проаналізовано кримінальну справу, відкриту в 1945 р. радянськими спецслужбами на єпископа-помічника Станиславівської єпархії Української греко-католицької церкви, педагога, доктора богослов'я Івана (Лятишевського). Показано важливість такого документального джерела, з огляду на обмеженість інформації про цього релігійного діяча, коротко викладеної в матеріалах енциклопедичного чи популярного характеру. З'ясовується інформаційний потенціал кримінальних справ як джерельної бази для вивчення повсякденного життя греко-католицького духовенства. З цією метою розглянуто всі їхні атрибутивні складові та їхнє змістове наповнення: анкети заарештованих священнослужителів, біографії, обставини затримання, подробиці обшуку помешкань, особливості проведення допитів, витяги з протоколів вироків тощо.

Ключові слова: єпископ Іван (Лятишевський), кримінальна справа, радянські спецслужби, повсякденність, першоджерело, греко-католицьке духовенство

Oleh Yehreshii

The criminal case of bishop Ivan Lyatyshevskiy as a source of studying the everyday life of the Greek Catholic clergy

The materials of the criminal case instituted by the Soviet special services against the assistant bishop of the Stanislaviv Diocese of the Ukrainian Greek Catholic Church, teacher, doctor of theology Ivan Lyatyshevskiy are analyzed. The author believes that nowadays the evidence about this religious figure is insignificant, there are only short encyclopedic-type reports, articles of a popular nature, or individual local history publications.

The possibilities of using criminal cases as a source of studying the daily life of the Greek Catholic clergy are clarified. As an example, the author uses the potential of a criminal case, which in 1945 Soviet special services introduced against Bishop Ivan Lyatyshevskiy. Attributive components of all criminal cases are considered – the arrested person's questionnaire, the biography of the clergyman, the circumstances of his arrest, details of the search of his residence, the nuances of the interrogations, extracts from the verdict report, etc.

It is proven that the materials of the criminal case contain a lot of informative facts not only about the pastoral but also about the public and social activities of the Greek Catholic clergy in the interwar period, during the Second World War, significantly supplementing the informative and informative material of this historical period. The socio-political views, ideological convictions, interests, inclinations of Bishop Ivan Lyatyshevskiy are highlighted.

The intimate communicative environment of I. Lyatyshevskiy is characterized, the names of specific, unremarkable, "small" often little-known people (mainly clergymen), whose fates are usually overlooked in traditional research, are included.

It is noted that the study of criminal cases provides an opportunity to better understand the historical era, which unfolded under the conditions of total supervision of priests, standardized their behavior, formed the mentality of persecuted, persecuted, often doomed persons.

Keywords: Bishop Ivan Lyatyshevskiy, criminal case, Soviet special services, everyday life, primary source, Greek Catholic clergy

До переваг історії повсякденності як окремого напрямку гуманітаристики вчені слушно відносять уважніший і детальніший аналіз джерел особового походження: записок для пам’яті, епістолярію, почасти газетної й журнальної періодики [6; 8; 13]. Для історії повсякденності “непримітний фрагмент”, простий епізод із життя людини має іноді більше значення, аніж “видатні дати” з біографії, які залишатимуться в пам’яті нащадків упродовж тривалого періоду [4; 13]. Великою мірою тому, що цей начебто зовсім незначущий сюжет нерідко говорить набагато промовистіше про вдачу людини, її зовнішність, зацікавлення, світогляд, спосіб мислення, ніж офіційні документи [13, с. 8].

Дещо менше історики теоретизують щодо можливостей використання як ресурсу для вивчення повсякденного життя кримінальних справ, які були відкриті радянськими правоохоронними органами проти осіб, громадянська позиція котрих виразно дисонувала із загальноприйнятими нормами. Частково це пояснюється тим, що навіть у пострадянський час такі кримінальні справи ще довго були недоступними або малодоступними для науковців. Цілісніше ознайомлення з інформаційним потенціалом цього виду першоджерел почалося вже після подій Євромайдану (2013–2014) [5; 14]. Значна частина сучасних дослідників, звертаючи увагу на ці документи, намагається реанімувати втрачені чи забуті уривки біографій репресованих осіб (у нашому випадку – священнослужителів); інша (переважно історики-аматори) шукає в кримінальних справах інформацію, яка межує з історичною белетристикою [11].

Попри свою “кримінально-процесуальну заангажованість”, такі першоджерела надають істориківі цінні відомості про умови життя людей, змальовують окремі віхи їхньої діяльності, що зазвичай залишаються поза кадром традиційних розвідок. Тимчасом вітчизняна історіографія такий вид документів часто недооцінює – передусім через їхню суб’єктивність, використовуючи здебільша лише як додатковий чи ілюстративний матеріал. Їх характеризують як “слабко репрезентативні”, “однотипні”, “надмірно заідеологізовані”, “непублічні” (призначені виключно для правоохоронних органів) [7].

Ще один аспект стосується методологічного інструментарію прочитання цього першоджерела. Кримінальні справи, на відміну від епістолярію, щоденника чи нотаток для пам’яті, не відображають ані авторської індивідуальності, ані особистісного бачення автором соціального середовища та свого місця в ньому. “Авторські” документи кримінальних справ писалися не за бажанням обвинуваченого, а “під диктовку”, за вказівкою слідчого, який проводив допит, у чомусь – на розсуд стенографістів (саме до їхньої компетенції входило своєрідне редагування чи ретушування текстів, що передбачало з-поміж іншого й зміни акцентів [7, с. 149]). Тож історик, який працює з таким джерелом, не може читати “між рядками”, вловлюючи кожную суть важливіших фраз, аналізуючи розставлені наголоси, скорочення слів, три крапки, навіть малорозбірливість почерку задля того, аби зрозуміти, що саме хотів сказати, а що, можливо,

II. ІСТОРІЯ ХРИСТІЯНСТВА

приховати автор. Натомість за свідченнями арештованого ховаються вимушеність, страх, погрози, моральні переслідування, а часто й побиття та інші тортури.

Водночас кримінальні справи деталізують та “вихоплюють із життя” такі дані, які, як правило, у традиційних першоджерелах уже не помічаються, уважаються непершорядними (обставини арешту священнослужителів, подробиці обшуку помешкань, нюанси проведення допитів тощо).

У цій статті розглянуто кримінальну справу, відкриту в 1945 р. радянськими спецслужбами на єпископа-помічника Станіславівської єпархії УГКЦ, професора місцевої духовної семінарії, доктора богослов'я Івана Юліановича Лятишевського. На сьогодні доступна інформація про цього релігійного діяча обмежується короткими повідомленнями енциклопедичного типу, статтями популярного характеру та деякими краєзнавчими виданнями; цілісного наукового дослідження, присвяченого особі І. Лятишевського, досі не здійснювалося. Узявши за основу згадану кримінальну справу, спробуємо з'ясувати можливості залучення цього різновиду джерел для вивчення повсякденного життя греко-католицького клиру. В екстраполяційному зіставленні: кримінальна справа як ресурс студій з історії повсякденності духовенства/кримінальна справа, відкрита спецслужбами на владика І. Лятишевського, і вбачаємо наукову новизну розвідки.

Постанова про арешт І. Лятишевського з'явилася 26 березня 1945 р. Архиєрей обвинувачувався в тому, що “вороже зустрів Червону армію і возз'єднання західних областей України з УРСР, намагаючись емігрувати в Італію”, натомість “з радістю зустрів німецько-фашистських загартників і їх посібників – українсько-німецьких націоналістів” [3, арк. 2, 10]. Єпископові також інкримінували “посібництво окупантам (нацистам. – О. Є.)”, вербування українців у дивізію “СС Галичина” та участь в “ОУНівських організаціях і бандах УПА”. Як запобіжний захід священнослужителю обрали перебування під вартою. 11 квітня 1945 р. Станіславським обласним управлінням Народного комісаріату держбезпеки було видано ордер (іл. 1), а в ніч проти 12 квітня 1945 р.

Іл. 1. Ордер № 633 від 11 квітня 1945 р. на арешт і обшук помешкання І. Лятишевського

підозрюваного заарештували – “воронок” КДБ під’їхав під будинок, у якому мешкав владика, на вулицю Червоноармійську, 14 (тепер – вул. Тараса Шевченка, 14 у м. Івано-Франківськ) [3, арк. 5]. У цьому будинку, що належав греко-католицькій капітулі, єпископ Іван прожив майже сорок років – від часу свого висвячення в жовтні 1907 р. і до арешту.

Ознайомитися з тогочасним повсякденним життям І. Лятишевського дає змогу неодмінна атрибутивна складова всіх кримінальних справ – анкета арештованого [3, арк. 6] (іл. 2). У ній чітко зазначається його постійне місце проживання (м. Станіслав, вул. Червоноармійська, 14, квартира 4), рік народження (17 жовтня 1879 р.), національність (українець), громадянство (СРСР), партійність (був безпартійним), освіта (владика отримав вищу богословську освіту, а також здобув науковий ступінь доктора богослов’я). З цієї ж анкети можна дізнатися і про походження підсудного (за його словами, походив з робітників, із сім’ї кустаря-шевця) та відсутність судимості. На запитання, чи брав архиєрей участь у “Вітчизняній війні” (тобто німецько-радянській), відповідь негативна. Нествердно станіславівський єпископ-помічник відповів і на запитання слідчого про наявність урядових нагород, військових звань, поранень, контузій, участі в антирадянських організаціях. У графі “Чи був на окупованій території?” вказано хронологічний період (липень 1941 р. – червень 1944 р.). Як читаємо у графі “склад сім’ї”, батько І. Лятишевського помер 1936 р., мати – 1938 р. Рідна сестра владики Розалія Проць, домогосподарка, станом на 1945 р. жила в селищі Богородчани (нині Івано-Франківського району) [3, арк. 6].

Анкета арештованого		
Фамилия, имя и отчество.	Лятишевский Иван Юльевич	
Год и место рождения.	1879 г. Богородчан, Станіславська обл.	
Постоянное место жительства до ареста (подробный адрес).	г. Станіслав район, область, край	
Профессия и специальность.	єпископ	
Последнее место работы или род занятий до ареста. Если работал, когда и откуда уволен.	г. Станіслав єпископ греко-католической церкви	
Национальность.	Украинец	
Гражданство (при отсутствии паспорта, указать, какой документ удостоверяет гражданство или законно со слов).	а) гражд. (попа), СССР б) паспорт серия №	
Гражданство (при отсутствии паспорта, указать, какой документ удостоверяет гражданство или законно со слов).	выдан	
Гражданство (при отсутствии паспорта, указать, какой документ удостоверяет гражданство или законно со слов).	отн. с ... года	
Образование общее специальное (подчеркнуть и указать что есть).	высшее, среднее, специальное (какое) богословское	
Социальное и политическое прошлое.	Фабричное	
Уголовность (составлял судим и следствия, где, когда, в чем, приговор).	не судим	
12. Участие в общественной войне (где, когда, в качестве кого).		
не принимал		
13. Был ли на оккупированной территории противником (указать где, когда, что делал).		
г. Станіслав, Станіслав		
14. СОСТАВ СЕМЬИ		
Степень родства	Фамилия, имя, отчество, год и место рождения	Место жительства, rank и должность
Отец	Умер 1936 г.	
Мать	Умерла 1938 г.	
Жена (муж)	Роса	
Дети	Роса	
Братья, сестры	Роса Розалия	г. Богородчан домогосподарка

Іл. 2. Анкета заарештованого І. Лятишевського

Окремо зупинимось на словесному портреті, що також подається у кримінальних справах (іл. 3). Згідно з аналізованими документами, владика був середнього зросту, повної тілобудови, мав коротку шию, сиве волосся, голубі очі, овальне обличчя, високе чоло, дугоподібні брови, малий ніс і рот, тонкі губи, пряме підборіддя. Особливих прикмет (фізичних недоліків, асиметрії обличчя, татуювань, рубців, родимих плям, як і дефектів мовлення, нав'язливих жестикуляцій чи інших хворобливих рухів тіла) в нього не було [3, арк. 8]. До матеріалів справи традиційно долучено фотокартку арештанта (у профіль і анфас), відбиток вказівного пальця правої руки (“від одного

15. СЛОВЕСНЫЙ ПОРТРЕТ (нужное подчеркнуть)

Рост: высокий (171—180 см), высокий (самый 180 см), низкий (164 см), очень низкий (до 154 см), низкий (165—170 см).

Фигура: толстая, полная, средняя, худая, тонкая.

Плечи: приподнятые, опущенные, опущенные.

Шея: короткая, длинная, заметен выступит клыки.

Цвет волос: блондине, светлорусые, темнорусые, черные, рыс проседью, седые.

Цвет глаз: голубые, серые, зеленые, светлокарие, карие, черные.

Нос: круглое, овальное, квадратное, треугольное, диамандалное, выдвинутое.

Лоб: высокий, низкий, прямой, сглаженный, выступающий.

9. Брови: прямые, дугообразные, извилистые — широкие, узкие, сросшиеся.

10. Нос: малый, большой — толстый, тонкий, широкий. Спинка носа: изогнутая, прямая, выпуклая с горбиной. Основание носа: приподнятое, горизонтальное, опущенное.

11. Рот: малый, большой. Углы рта: опущены, приподняты.

12. Губы: тонкие, толстые, отвисшие нижней губой, приподняты верхней.

13. Подбородок: скошенный, прямой, выступающий, раздвоенный, с ямкой, с поперечной бороздой.

14. Уши: малые, большие — овальные, треугольные, квадратные, круглые. Оттопренность ушей: верхняя, нижняя, общая. Мочка уха: сросшаяся, отдельная, наклонная, угловатая, овальная.

Общие приметы не имеет
Физические недостатки: увечья, порезы, шрамы;
приметы: нарезки, бороздки, лишние пальцы, пятна, рубцы, шрами, болячки;
движения тела, походка, жесты, особенности лица, жесткость глаз и другие;
татуировки (описание);
очные особенности и примечания: кератит, экзема, грибок ногтей;
физические вальческие манипуляции, жесткоуловит (убавит хвост), автоматом,
карает, слышит и т. п. и т. п.

Дата арестован 12 апреля 1945 г. ордер № Тосейкоба/С/Моравин
Составлен ареста Иван Иванович
Указатель арестовывающего, органа и даты
Кем зачислен И. Чирков, НКВД УССР

Анкета злочинця 10/55 НКВД УССР
указати найвищезначимі торжам или КПЗ

Город, село, ж.-д. ст. Киев

Кем М. Мейс/ювак
должность, звание, фамилия

Подпись _____

Место для фотокарточки арестованного

Отпечаток указательного пальца правой руки (от одной крошки ногтя до другой)

Личная подпись (арестованного) И. Ля

Іл. 4. Фотокартка, відбиток вказівного пальця правої руки та особистий підпис І. Лятишевського

Іл. 3. Словесний портрет єпископа І. Лятишевського

краю нігтя до іншого”) та особистий підпис І. Лятишевського (іл. 4).

На підставі ордеру № 633 від 11 квітня 1945 р. в помешканні владика п’ять з половиною годин, від 12 год. 30 хв. до 18 год. 00 хв., було проведено обшук [3, арк. 10; 10] (іл. 5).

Наведений у протоколі цього обшуку опис власності дозволяє частково збагнути стиль життя священнослужителя, його зацікавлення, звички, вподобання, до певної міри навіть довідатися про інтелектуальний рівень цього церковного достойника, а також рівень його матеріального забезпечення.

В описі власності, зокрема, зафіксовані: піаніно та концертний рояль марки “Bosendorfer” із бордовим суконним покривалом; чотирнадцять різносюжетних

Протокол обыска

Город: Станіслав № _____ місяця Віденя 1945 г.
 (сударственный орган НКВД в данном пункте)
 На основании ордера № 4033 от 11 _____ месяца 1945 г. в присутствии
Полковника И.Т. Обидова и Р.И. Губина
 (наименование должности и фамилия, имя, отчество и адрес свидетеля в адрес)
 Руководствуясь ст. ст. 173-183 УПК УССР произвел обыск у Лятышевского Ивана Ивановича
 в доме № 14 из _____
 по улице Красноармейской
 согласно ордера выданным _____ (фамилия, имя и отчество)
 Изъято при обыске следующее: Телеграммы, чеки, 562 руб.
Платформа, 4 шт., паспорт № 1266
 Примечание: в необходимых случаях на все изъятое при обыске составляется
 отдельная опись, которая приобщается к протоколу обыска,
 если делается опись в настоящее время.
 Обыск производится 020 час. до 0900 час. При обыске выявлены жалобы:
 1) на неправомерность, допущенную при обыске и заключающуюся, по мнению жалобщика,
 следующим: не изгнано
 2) на изъятие предметов, не занесенных в протокол, а именно: не изгнано
 При обыске обнаружено: не обнаружено
 Подпись лица, у которого производился обыск: _____
 Подпись: Лятышевский
 Произведенный обыск контролирует НКВД Наталья Омелянівна Левицька
 (подпись)
 Все претензии и поступающие заявления внесены в протокол.
 За всеми справками, указывая № ордера, день его выдачи, когда был произведен обыск,
 обращаться в _____
 (наименование органа НКВД в адрес)
 Копия протокола обыска выдана _____
 1945 г.
 446 - 2. 600

Іл. 5. Протокол обшуку помешкання І. Лятышевського

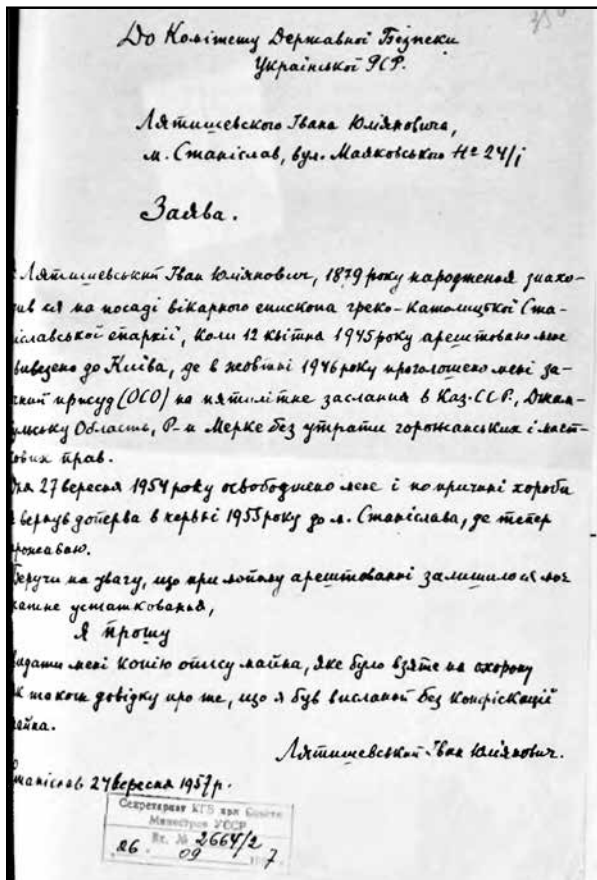
ще дванадцять м'яких і чотири напів'яких стільці. Були тут і годинник з боєм, п'ять підвісних люстр, дві настільні лампи, чотири підставки для квітів, шість великих тюлевих гардин, два стінні персидські килими (загалом налічувалося вісімнадцять килимів різного розміру, матеріалу та вартості) [3, арк. 12].

До кухонного начиння входили срібна цукерниця, а також чимала кількість виробів із фарфору (три кавники, чайник, цукерниця, десять порцелянових горняток, шістнадцять тарілочок, дві тарілки), вироби зі скла (чотири вази, три графини, два келихи і сорок сім чарок) [3, арк. 16]. Серед предметів гардеробу знайдено сімнадцять каракулевих та чотири баранячі шкірки, дві фетрові шапки, одна пара хромових туфель, дві пари гумових калош, двадцять дев'ять сорочок та дев'ятнадцять носовиків. Як впливає з цього документа, майно священнослужителя на час його арешту взяла на зберігання сусідка єпископа Івана – Наталія Омелянівна Левицька. Натомість золота і срібна чаші, хрест із золотим ланцюжком, золотий годинник та золотий перстень були, як зазначено у справі, “взяті на охорону” УНКДБ [3, арк. 18]. Через роки, вже після звільнення із заслання, владику звернеться до КДБ УРСР із проханням видати йому копію опису майна, яке було взяте на зберігання, а також довідку про те, що оголошений йому вирок не передбачав конфіскації майна (іл. 6). Такі документи було підготовлено, але не передано І. Лятышевському, з огляду на його смерть 27 листопада 1957 р. [3, арк. 358].

картин; дві етажерки, на яких було 746 книг багатьох жанрів; два альбоми з марками й альбом зі світлинами; радіоприймач “Philips”; два фотоапарати; електромашина для натирання підлоги. Щойно вказаний рояль, як і округлий столик до нього та дві шафи, було передано владиці на зберігання жителями того ж міста Розалією Вільгельмівною Штадлер після окупації Станіслава радянськими військами, у липні 1944 р., про що у кримінальній справі є окремий запис [3, арк. 29].

Реально уявити також антураж помешкання І. Лятышевського, адже описано й м'який диван, залізне ліжко, напів'яку кушетку, велике дзеркало (трюмо) на підставці, книжкову скляну шафу чорного кольору, великий дзеркальний і малий креденси, дзеркальний шифонер, дві тумбочки, три округлі малі столики, п'ять напів'яких крісел і два крісла червоно-сірої оббивки, чотири м'яких стільці “оксамитової оббивки” та

Під час обшуку було виявлено низку матеріалів, які згодом стали доказовим підґрунтям для звинувачення архиєрея в антирадянській діяльності. Це приватне та службове листування І. Лятишевського (у декількох томах загальною масою бл. 50 кг); його особистий нотатник; релігійна література (журнал “Добрий пастир” за 1931, 1935, 1936, 1938 рр., двотомник Івана Огієнка “Українська церква” (1942), книга “Православне духовенство” М. Коструби (1937), праці авторства Йосифа (Сліпого) 1935, 1936, 1937, 1938 і 1939); періодичні видання, що виходили друком у часи нацистської окупації (газета “Львівські вісті” від 20 травня 1943 р., львівський журнал “Наші дні”, “Календар Місіонаря” на 1944 р., агітаційний часопис “Адольф Гітлер і діти” тощо); брошура “Нарис історії України” (у двох частинах), видання “Начерк теорії українського мистецтва” М. Голубця (1922), реферати про Ольгу Басараб (польською мовою) та про Тараса Шевченка (українською), “ОУНівські” листівки; афіша “Велике Свято Подяки” 1941 р.; запрошення національної скаутської організації “Пласт” на вечір; численні плакати “з антисемітськими” та іншими “надписами антирадянського характеру” (як от “Мені і кожному роботящому селянинові німці дадуть землю”, “До праці для кращого майбутнього”, “Сатана скинув маску”), чимало німецькомовних журналів, листівок і календарів [3, арк. 21].

Іл. 6. Лист єпископа Івана (Лятишевського) до Комітету державної безпеки Української РСР від 24 вересня 1957 р. про надання йому копії опису майна та довідки про виселення без конфіскації майна

12 вересня 1945 р. начальник другого відділу слідчої частини НКДБ УРСР капітан держбезпеки П. В. Дубок розпорядився спалити все “нецінне” з вилученого в час арешту І. Лятишевського – багато листів, плакатів, німецькомовної періодики, портретів “очільників нацизму” і т. п. [3, арк. 31а].

З-поміж виявленого радянськими спецслужбами були також пастирські послання й звернення архисреїв до духовенства та вірян: відозви станиславівського єпископа Г. Хомишина 1941 і 1944 рр., його лист папі з приводу єдності греко-католиків з православними та твір “Парохіяльна місія” (1934); пастирські послання до клиру митрополита А. Шептицького 1941 і 1942 рр.; послання апостольського візитатора 1941 і 1942 рр.; протоколи єпископської конференції 1929 р. та ін.

Кримінальна справа майже завжди вміщує також автобіографію заарештованого. Звісно, що автобіографії радянського часу, написані за усталеними стандартами кадрового анкетування, дуже схематичні й практично позбавлені індивідуально-особистісних ознак. Утім, попри вже встановлені на сьогодні факти І. Лятишевського (місце і рік народження, адреса проживання, національність, освіта, професія), в цьому його авторському життєписі віднаходимо й маловідомі дані про перебування за кордоном (відповідне запитання слідчий зазвичай ставив уже на самому початку судового провадження). У сані єпископа-помічника Станиславівської єпархії владика Іван чотири рази відвідав Апостольську столицю: 1927 р. – у співтоваристві ректора Станиславівської духовної семінарії А. Бойчука та правлячого єпископа Г. Хомишина; 1930 р. – коли на аудієнції в папи Пія XI І. Лятишевський навів численні приклади дискримінації польськими органами влади українського населення Галичини; 1937 р. – у складі станиславівської делегації, що вирушила до Ватикану для відзначення 300-річчя від дня смерті митрополита Йосифа (Веляміна Рутського), та 1938 р. – для поалагодження певних господарських і земельних справ Станиславівської єпархії. А ще раніше, впродовж 1911–1912 рр., єпископ Іван перебував у Баварії, де жив і працював, збирав потрібну літературу в бібліотеках Мюнхена, готуючи свою докторську дисертацію. У 1927, 1929, 1937 і 1938 рр. виїжджав лікуватися до Чехії, де відвідав, зокрема, Карлбадський і Марієнбадський (нині – Маріанські лазні) курорти. 1939 року понад вісім місяців проходив курс лікування в пансіонаті Кіссенгул (Німеччина).

Перший допит І. Лятишевського радянськими спецслужбами задокументовано 24 квітня 1945 р., на тринадцятий день ув’язнення. Сукупно владика витримав 28 допитів різної тривалості. Пересічно вони продовжувалися 3–4 години (найкоротший протривав близько години, найдовший – понад шість годин). Останній з них датується 5 вересня 1945 р. [3, арк. 39; 12, с. 145].

Протоколи допитів свідчать, що найбільше запитань радянських слідчих стосувалися вірогідної співпраці священнослужителя з представниками ОУН та УПА, зв’язків з дивізією СС “Галичина”, співробітництва з нацистами в період окупації ними Галичини (червень 1941 – липень 1944 рр.), відвідин єпископом Апостольської столиці, контактів із підпільними греко-католицькими священниками, громадської та релігійної діяльності І. Лятишевського в 1920–1930-х рр., ставлення до польської адміністрації в міжвоєнну добу. Знаючи “специфіку” проведення таких допитів,

необхідно ретельно верифікувати все мовлене І. Лятишевським через зіставлення з іншими першоджерелами, у т. ч. спогадами про нього очевидців подій, тогочасними виданнями та епістолярієм. Однак чимало сказаного в той чи той спосіб виразно відображає особливості повсякденного життя єпископа, кидає світло на його суспільно-політичні погляди, ідеологічні переконання, зацікавлення, преференції.

10 травня 1945 р. І. Лятишевському було пред'явлено попередню постанову про звинувачення, в якій уже згаданий капітан держбезпеки П. Дубок відзначив “активну антирадянську роботу”, закинувши арештованому те, що він мав “систематичний зв'язок з Ватиканом і за його завданням проводив політику покатоличення українського населення, був одним із керівників антирадянської партії “Українська національна обнова”, товариства “Скала”, через які проводив активну антирадянську агітацію. Вороже зустрів радянську владу на Західній Україні, був посібником німецьких окупантів. Узяв участь у формуванні дивізії СС “Галичина”, яка боролася проти СРСР. Закликав духовенство і населення до активної допомоги німцям та українсько-німецьким націоналістам у війні проти СРСР. Священники, виконуючи розпорядження Лятишевського, стали учасниками ОУН, УПА, вели антирадянську роботу”. Підсудному інкриміновано ст. 126 і 127 Кримінально-процесуального кодексу УРСР та ст. 54-1а і 54-11 Кримінально-процесуального кодексу. УРСР – “Зрада Батьківщині” й “Участь у контрреволюційній діяльності”.

Під тиском слідства І. Лятишевський визнав себе винним частково, заперечивши, що був представником Г. Хомишина в його контактах із нацистською владою, зокрема з гестапо. Заперечив владика й свою роль як начебто агента Ватикану. Водночас зізнався в антирадянській діяльності [3, арк. 39]. За його словами, він вірив, що нацисти допоможуть українцям створити власну незалежну державу.

Матеріали кримінальної справи доносять до наших днів низку цікавих (хоча й досить суперечливих) фактів про діяльність греко-католицького духовенства в роки Другої світової війни (їхню співпрацю з німецькою окупаційною владою, капеланство УПА, душпастирську роботу тощо). Натрапляємо на прізвиська єреїв, які тією чи іншою мірою сприяли формуванню дивізії СС “Галичина”: о. Володимир Пилипець із Білих Ослав залучив у 1943 р. 200 осіб “на парад дивізії СС “Галичина” до Станіславова” [3, арк. 57]; о. Володимир Микитюк, який займав посаду заступника керівника Станіславського окружного Українського комітету, разом із нацистами проводив агітацію по селах щодо вступу до цього військового підрозділу. Священник Іван Галібей із с. Скоморохи на Бучаччині, отримавши згоду єпископа Г. Хомишина, став добровольцем дивізії СС “Галичина”. Добровольцем був і о. Роман Косович із с. Космирин, що неподалік Бучача. Щоправда, згідно з показами І. Лятишевського, о. Р. Косович із невідомих для єпископа причин невдовзі повернувся і продовжив душпастирювати в рідному селі [3, арк. 60].

Владика Іван спростував тезу слідчого про те, що за вказівкою Г. Хомишина написав спеціальну відозву, в якій закликав українську молодь їхати на роботу до Німеччини в 1943 р. (як остарбайтери). Насправді такий документ, за інформацією І. Лятишевського, підготував член Станіславівської єпископської консисторії о. Юстин Гірняк. Із матеріалів слідства довідуємося також про повсякденне життя

української молоді, зосібна членів організації “Служба Батьківщині” (у перші дні нацистської окупації вона, як ствердив І. Лятишевський, називалася “Служба Україні”). Духовенство під тиском окупаційної адміністрації було змушене видати спеціальне звернення до юнацтва із закликом поповнювали ряди цієї структури. Нацисти залучали українську молодь до ремонту шосейних і ґрунтових доріг, мостів на території Галичини, селячи молодих людей у спеціальних таборах, де вони часто зазнавали утисків і побиття від рук окупантів. Підсудний наголошував, що єпископат мусив надавати станіславському окружному старості щомісячні і щоквартальні відомості про чисельність вірян, кількість шлюбів, смертей і народжень в єпархії. Нерідко також представники консисторії надсилали генерал-губернаторові до Кракова фінансовий звіт про єпархіяльні доходи і видатки. Проте контактів з гестапо, підкреслював І. Лятишевський, не було [3, арк. 75].

Як свідчив на допитах єпископ-помічник Іван, правлячий архиєрей Григорій (Хомишин) дозволяв окремим священникам (переважно тим, які співпрацювали з німецькою владою) змінювати місця свого душпастирювання, але заборонив виїжджати за кордон (керуючись, за І. Лятишевським, біблійною тезою про те, що не може бути пастви без пастирів). Та навіть попри спеціальне розпорядження очільника Станіславівської єпархії, близько 60 єреїв самовільно відступили разом із німцями, хоча дозвіл на це владика Григорій дав лише ректорові Станіславівської духовної семінарії Авксентієві Бойчуку, оо. Вапровичу, Остафіїву, Василюку та деяким іншим, зваживши на їхню активну громадську діяльність під час нацистської окупації, а відтак загрозу арешту радянськими спецслужбами.

На запитання слідчого, хто з отців утік з нацистами через страх бути заарештованим, І. Лятишевський перерахував оо. Онуфрія Пасічняка, Івана Блавацького, Івана Соболевського, Романа Добрянського, Єремію Онуферка, Стефана Чеховського, Захарія Золотого, Олексія Луціва, Василя Фроляка, Устима Гірняка, Миколу Ілевича, Петра Кобаровського, Володимира Косевича, Володимира Купчинського, Петра Мельничука, Василя Малковича, Володимира Коропецького, Володимира Пилипця, Йосифа Проця, Йосифа Малицького [3, арк. 222]. Священнослужителі Михайло Ганушевський, Іван Пасічняк, Костянтин Белінський спершу виїхали, однак незабаром повернулися додому. Окремі священники з благословення Г. Хомишина змінили парафію: радник єпископської консисторії Іван Вальницький переїхав із с. Озеряни в с. Вовчинець біля Станіславава, о. Роман Жовкевич – із с. Пнів у с. Раковець поблизу Солотвина, що на Станіславівщині. Деякі отці, які відійшли разом з нацистами, невдовзі опинилися на Лемківщині, Дрогобиччині, де стали катехитами в навчальних закладах. І. Лятишевський, своєю чергою, вирішив залишатися на місці, хоча Г. Хомишин пропонував забезпечитися і йому. Водночас він заперечив інформацію, що міг утекти до Італії [3, арк. 161].

У протоколах допитів нотуються також подробиці функціонування різних клерикальних об’єднань: Української християнської організації, Української народної обнови, Української католицької народної партії, релігійного товариства “Скала” та ін. Скажімо, за свідченнями єпископа-помічника, УНО налічувала 50–100 членів, 20 із яких мешкали безпосередньо в Станіславові, а сама організація не мала місцевих

філій поза містом; керівником “Скали” вважався о. Микитюк, хоча насправді, як відомо, лідером організації був єпископ Г. Хомишин [3, арк. 83]. І. Лятишевський назвав імена та прізвища членів президії УНО, вказавши і їхні професії, місця проживання, а де-не-де й інші біографічні дані: Омелян Гординський – суддя, адвокат, житель с. Солотвин, арештований НКВД у 1940 р.; о. Роман Лободич – член митрополичої капітули, депутат польського сенату та сейму; Іван Волянський – адвокат, виїхав на початку війни до Кракова; Олексій Мельникович – помер 1937 р. поблизу Галича (за іншою версією, загинув під час бомбардувань улітку 1941 р.); Северин Снігурович – знаний станиславівський купець, виїхав разом з німецькими окупантами 1944 р.; Степан Слюсарчук – власник друкарні у Станиславові, 1939 р. втік із нацистами); о. Лука Микитюк – колишній офіцер УГА, сприяв розвитку дивізії СС “Галичина”, вбитий радянськими партизанами; о. Іван Голембйовський – заступник бургомістра м. Станіслава при нацистах, відступив разом з ними; Євген Барановський – суддя, що спеціалізувався на кримінальних справах у м. Станіславі; Теодор Мартинець – колишній директор Земельного банку в м. Станіславі, арештований НКВД у 1939 р.; о. Устим Гірняк – референт Станиславівської єпископської консисторії, смертельно поранений 1943 р., коли бомбардували м. Болехів; о. Михайло Ганушевський – колишній член УНДО [3, арк. 109].

Кримінальні справи, на наше переконання, добре характеризують рівень контактів і комунікативне середовище І. Лятишевського, фіксуючи прізвища не тільки відомих, але й т. зв. малих (не відомих ширшому загалу), з якими впродовж своєї душпастирської та громадської роботи спілкувався єпископ Іван. У списку осіб, “скомпрометованих свідченнями” Г. Хомишина й І. Лятишевського, названі оо. Іван Галібей, Іван Галавай, Іван Семянчук, Іван Дубчевський, Василь Мельник, Володимир Пиминець, Онуфрій Пасічняк, Степан Чеховський, Йосиф Атаманюк, Лука Микитюк, Володимир Антонович, Теодозій Атаманюк, Теодор Бабуняк, Теодор Базюк, Євстахій Тесля, Олександр Русин, Іван Устияновський, Ілля Чернодоля, Устим Гірняк, Іван Лободич, Іван Голембйовський, Йосиф Гірняк, а також світські особи: Іван Волянський, Северин Снігурович, Євген Барановський та ін. [3, арк. 323]. На основі свідчень І. Лятишевського проти них незабаром було відкрито окремі кримінальні справи.

Серед іншого, в аналізованих нами матеріалах слідства деталізуються певні епізоди ревіндикаційної політики польських органів влади в Галичині (до прикладу, І. Лятишевський наводить факти шантажування польськими урядовцями українських правників – працівників залізничних станцій, на Станиславівщині, які були вимушені перейти на римо-католицьку віру, позаяк ризикували втратити роботу). За даними владики, у с. Старий Угринів, де священником був батько С. Бандери, протягом 1930–1932 рр. із Греко-католицької церкви до Римо-католицької перейшло бл. 300 осіб [3, арк. 93]. Деяких православних священників, які перейшли на римо-католицизм, пізніше використовувала польська влада в якості агентів поліції. Власне тому двозначну репутацію мала православна семінарія в м. Дубно Волинської губернії, оскільки там агентів Варшави було чимало.

Свідчення І. Лятишевського містять цінну інформацію про життєдіяльність Греко-католицької церкви в час першої радянізації західноукраїнських земель 1939–1941 рр.

щодо збереження структури Церкви та безпеки священнослужителів. Так, із цього джерела дізнаємося, що наприкінці 1939 – на початку 1940 р. єпископ Г. Хомишин отримав від митрополита А. Шептицького особливі (“надзвичайні”) повноваження на період ймовірних переслідувань, конфірмовані державним секретарем Ватикану Луїджі Мальйоне. Ці повноваження мали діяти тимчасово (йшлося про два-три роки, залежно від того, скільки часу радянська влада протримається в Галичині). Відповідний документ із Ватикану, за словами І. Лятишевського, передав о. Йосиф Кладочний. Намісником А. Шептицького вже тоді неофіційно призначався Й. Сліпий, а декілька осіб із вищого духовенства за потреби повинні були замінити один одного. Їм дозволялося проводити богослужіння під відкритим небом або у приватному будинку (якщо храму немає або обставини не дозволяють перебувати в ньому), священнодіяти без ряс і з’являтися у громадських місцях у світському вбранні, давати нелегально шлюб тощо. Згідно з протоколом допиту, окремі священники, зокрібно оо. Гірняк, Русин, Луцак, Салі та ін., могли в ту пору також отримати єпископські свячення. Крім того, І. Лятишевський стверджував, що 1929 р., папа за рекомендацією Г. Хомишина погодився номінувати тогочасного ректора Станиславівської семінарії А. Бойчука єпископом, але той відмовився, мотивуючи це недугою вуха й горла [3, арк. 199].

Матеріали слідства кидають трохи світла й на ставлення архиєреїв до співдії з радянськими органами влади в 1939–1941 рр., передовсім до участі у виборах до Народних зборів Західної України. Митрополит Андрей, наприклад, схилився до бойкоту виборів, натомість владика Г. Хомишин підтримав думку львівського архиєпископа латинського обряду Болеслава Твардовського про необхідність узяти участь у голосуванні. Після заборони комуністичною владою викладання релігії в середніх освітніх закладах Г. Хомишин та І. Лятишевський звеліли продовжувати навчати дітей у позаурочний час. Незважаючи на певні розбіжності, співпраця митрополита і станиславівського єпископату тривала – як зізнався на слідстві сам І. Лятишевський, він у листах інформував свого архиєпископа про арешти священників і монахів на терені Станиславівської єпархії.

Значне зацікавлення викликає також повідомлене І. Лятишевським про контакти між вищим духовенством Греко-католицької церкви і представниками Конгрегації Східних Церков, насамперед з кардиналом-секретарем Конгрегації Єженом Тіссераном. Як уважав єпископ Іван, А. Шептицький, налагодивши в 1943 р. зв’язки з Е. Тіссераном, отримував від нього підтримку в справі зближення ГКЦ з Православною церквою. Станиславівські владика, навпаки, були прихильниками запровадження до ГКЦ латинських релігійних культів. За дорученням Г. Хомишина І. Лятишевський разом із професором Станиславівської духовної семінарії о. Лубом підготували спеціальний лист, в якому переконували не підтримувати зближення греко-католицизму з православ’ям, позаяк це призведе до ослаблення ГКЦ, а згодом, можливо, і до її ліквідації. Лист було передано папському нунцієві в Німеччині Чезаре Орсеніо й потім вручено папі [3, арк. 168].

Свідчення І. Лятишевського побіжно увиразнюють і деякі грані контактів гетьмана Павла Скоропадського та єпископа Григорія Хомишина. Владика, зокрема, надавав матеріальну допомогу П. Скоропадському через полковника гетьманської

армії Єфимовича, іноді надсилав йому гроші через ректора Станіславівської семінарії А. Бойчука, Г. Хомишину, на думку І. Лятишевського, правління гетьмана Скоропадського імпонувало більше, ніж влада Симона Петлюри [3, арк. 170].

У зізнаннях І. Лятишевського документуються окремі епізоди його життя: двічі він був членом комісії з розслідування звірств нацистської армії проти українців м. Станіслава в 1944 р.; фабрикував довідки для місцевих семінаристів про те, що вони здобувають освіту на старших курсах, убезпечуючи їх від служби в радянській армії; надавав прихисток окремим отцям під час військових дій (як-от парохів с. Тумир о. Іванові Яськіву) тощо [3, арк. 182, 185].

Радянські спецслужби намагалися відтворити повну картину біографії єпископа Івана, заповнюючи прогалини свідченнями інших релігійних і світських осіб: митрополита Й. Сліпого, єпископів М. Чарнецького, М. Будки, ректора семінарії А. Бойчука, о. І. Голембйовського, сусідів та знайомих. Так, М. Чарнецький розповів, що І. Лятишевський мав досить тісні взаємини з керівником УНДО в м. Станіславі Євгеном Олесницьким, радником станіславівського суду Євгеном Барановським, станіславівським лікарем Володимиром Яновичем та іншими поважними людьми міста [3, арк. 267].

9 серпня 1945 р. радянськими правоохоронними органами підписано постанову про продовження терміну слідства над І. Лятишевським, рівно ж як і над іншими в'язнями (Й. Сліпим, Г. Хомишиним, М. Чарнецьким, М. Будкою), спершу на один місяць – до 12 вересня, а тоді – ще на один, до 16 жовтня 1945 р. [3, арк. 320; 10].

Урешті-решт 20 лютого 1946 р. начальник слідчої частини НКГБ полковник Павловський видав постанову про завершення кримінальної справи [3, арк. 333]. Наступного дня заступник народного комісара державної безпеки УРСР генерал-майор Єсипенко затвердив обвинувальний висновок. І. Лятишевському інкримінували ст. 126 і 127 Кримінально-процесуального кодексу УРСР і ст. 54-1а і 54-11 “Зрада Батьківщині” й “Участь у контрреволюційній діяльності”. Владика звинувачували у співпраці з керівництвом Української галицької армії, яка “у час громадянської війни разом з петлюрівцями і денікінцями вела збройну війну проти радянської влади”; у “реакційній пропольській антирадянській діяльності” в міжвоєнний період (як одного з очільників клерикальних організацій “Українська народна обнова”, “Скала” та ін., котрі “пригнічували український народ”); у тому, що, “будучи понад 30 років професором Станіславської духовної семінарії, прищеплював семінаристам вороже ставлення до СРСР”; поширював антирадянську католицьку літературу; тісно співпрацював з нацистами [3, арк. 333; 10], “сприяв відправленню на каторжні роботи до Німеччини українського населення”, брав участь у формуванні дивізії “СС Галичина”; підтримав Акт відновлення Української держави уряду Я. Стецька [3, арк. 340; 10].

Доказовою базою для засудження владика Івана стали, як сказано у кримінальній справі, свідчення Г. Хомишина, М. Чарнецького, о. І. Големйовського, а ще речові докази (“вешдоки”) – вилучені під час арешту антирадянські листи, газети й журнали; пастирські послання; католицькі книги; світлини, на яких разом з архиєреями Г. Хомишиним та І. Лятишевським фігурував генерал-губернатор Польщі Ганс

Міхаель Франк; фотографії параду дивізії “СС Галичина”, на яких також були зображені А. Бойчук та І. Лятишевський [3, арк. 324].

Витяг із протоколу № 30 Особливої наради при Міністерстві внутрішніх справ СРСР від 16 серпня 1946 р. засвідчує, що станіславівського єпископа-помічника Івана Юліановича Лятишевського було засуджено на п’ять років позбавлення волі (початком відбування терміну ув’язнення вважався день арешту – 12 квітня 1945 р.) [12, с. 146]. Покарання відбував у Казахстані, в таборі Мерке. Там архиєрея заарештовано повторно, звинувачено в контрреволюційній націоналістичній діяльності та пропаганді католицьких ідей і знову заслано на п’ять років у Чулак-Тау Джамбульської області під нагляд органів МДБ [12, с. 146]. До Станіслава І. Лятишевський повернувся в червні 1955 р. Оселився на вулиці Маяковського (тепер – Тарнавського), 24. Помер 27 листопада 1957 р. на сімдесятдев’ятому році життя [1; 10]. Похований в Івано-Франківську.

Як бачимо, кримінальні справи є доволі інформативним першоджерелом для вивчення повсякденного життя греко-католицького духовенства. Нині існує нагальна потреба методологічних і методичних розробок цього питання. Свідчення підсудних, у силу їхньої характерної “суб’єктивності”, вимагають уважного зіставлення з іншими джерелами – мемуарами, спогадами, періодичними та неперіодичними виданнями тієї історичної доби, листуванням.

Хоча кримінальні справи не відтворюють історичного повсякдення з абсолютною точністю, та все ж вони важливі для більш цілісної реконструкції біографій історичних осіб. Особливо корисними можуть видатися ці відомості в ділянці просопографії, де аналіз життєдіяльності людей здійснюється з використанням методичних прийомів різних гуманітарних і суспільних дисциплін.

Попри невисокий рівень репрезентативності й “однотипність”, матеріали слідства нерідко вміщують цікавий фактаж із повсякденного життя священнослужителів, інколи дуже конкретний і детальний. У цих документах знаходимо чимало пізнавальних фактів не лише про душпастирську, але й про громадську та суспільну діяльність греко-католицького клиру міжвоєнної доби та періоду Другої світової війни. Це дає змогу сформувати певне уявлення про повсякденність життя тогочасних греко-католицьких священників, їхні суспільно-політичні погляди, ідеологічні переконання, зацікавлення, преференції, а також їхнє комунікативне середовище, що складалося і з відомих, і з пересічних, не знаних ширшому загалу людей, долі яких зазвичай залишаються поза кадром у традиційних “подієвих” розвідках.

За уважного прочитання кримінальних справ у нашій уяві постає ціла історична епоха, що розгорталася в умовах тотального нагляду за священниками, стандартизувала їхню поведінку, формувала ментальність переслідуваних, гнаних, часто приречених на загибель.

Отже, кримінальні справи як особливий вид першоджерел вносять нові імпульси в дослідження історії повсякденності, спонукаючи по-новому глянути на історичне минуле, у т. ч. на місце греко-католицького духовенства в суспільному житті краю.

1. Бабяк О. А. Лятишевський Іван. *Енциклопедія Сучасної України* [електронна версія]. Київ, 2017. Т. 18. URL: <https://esu.com.ua/article-60255> (дата звернення: 25.12.2022).

2. Гавадзин Т. Іван Лятишевський в суспільно-політичному та релігійному житті Станіслава у післявоєнні роки. *Матеріали конференцій МЦНД*. 2020. С. 133–134. DOI: <https://doi.org/10.36074/10.07.2020.v2.24>.
3. Галузевий державний архів Служби безпеки України в Івано-Франківській області. Спр. 75142 (*Архівна справа по звинуваченню Хомишина Григорія Лукича та Лятишевського Івана Юліяновича 22 квітня 1945 – 25 серпня 1945 р.*). Т. 2. 480 арк.
4. Коляструк О. Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. Київ, 2008. Вип. 14. С. 259–264.
5. Коляструк О. Декомунізація та проблеми дерадянзації – з позицій повсякденності. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. Київ, 2019. Вип. 24. С. 523.
6. Коляструк О. А. Документи особового походження як джерела з історії повсякденності. *Український історичний журнал*. Київ, 2008. № 2. С. 145–153.
7. Коляструк О. (Екстра)ординарність повсякденного життя в умовах Великого терору: норми vs аномалії? *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. Київ, 2018. № 1(49). С. 99.
8. Коляструк О. Історія повсякденності в сучасній українській історіографії. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. Київ, 2012. Вип. 17. С. 5–9.
9. Коляструк О. А. Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці. *Український історичний журнал*. Київ, 2007. № 1. С. 174–184.
10. Пелехатий І., о. “Нічого більше не бажаю, як лише, щоби моя молитва була вислухана...” *До 135-річчя з дня народження Слуги Божого Івана Лятишевського, Єпископа Помічника Станіславівського (17. 10. 1879 – 27.11. 1957)*. URL: <http://novazorya.if.ua/last/1891-2014-04-18-11-00-10>.
11. Петровський Е. Документи архівно-слідчих справ як джерело вивчення методів провадження слідства органами НКВС на Одещині в період “великого терору” 1937–1938 рр. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. Київ, 2008. № 28. С. 172–188. URL: http://resource.history.org.ua/publ/gpu_2007_28_1_172.
12. Романюк В. К. Під покровом Богородиці. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. Кн. 1. 352 с.
13. Удод О. Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії. *Краєзнавство*. 2010. № 3. С. 6–9. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32065/02-Udod.pdf?sequence=1>.
14. Удод О. Медійна історія та професійна репутація історика. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/182340/10-Udod.pdf?sequence=1>.

References

1. Babyak, O. A. (2017). Lyatyshevs'kyu Ivan, *Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny*, Kyiv, (18). Retrieved from <https://esu.com.ua/article-60255> (in Ukr.).
2. Havadzyn, T. (2020). Ivan Lyatyshevs'kyu v suspil'no-politychnomu ta relihiynomu zhytti Stanislava u pisl'yavoyenni roky [Ivan Lyatyshevskiy in the socio-political and religious life of Stanislav in the post-war years], *Materialy konferentsiy MTSND*, 133–134 (in Ukr.).
3. Haluzevy derzhavnyy arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrayiny v Ivano-Frankivs'kiy oblasti [Sectoral state archive of the Security Service of Ukraine in the Ivano-Frankivsk region], spr. 75142 (*Arkhivna sprava po zvynuvachennyu Khomyshyna Hryhoriya Lukycha ta Lyatyshevs'koho Ivana Yuliyanyovycha 22 kvitnya 1945 – 25 serpnya 1945 r.*), (2), 480 (in Ukr.).

4. Kolyastruk, O. (2008). Vizual'ni dokumenty yak osoblyvi dzherela istoriyi povsyakdennosti [Visual documents as special sources of the history of everyday life], *Ukrayina XX st.: kul'tura, ideolohiya, polityka*, Kyiv, (14), 259–264 (in Ukr.).
5. Kolyastruk, O. (2019). Dekomunizatsiya ta problemy deradyanizatsiyi – z pozytsiyi povsyakdennosti [Decommunization and problems of de-soradization – from the standpoint of everyday life], *Ukrayina XX st.: kul'tura, ideolohiya, polityka*, Kyiv, (24), 523 (in Ukr.).
6. Kolyastruk, O. A. (2008). Dokumenty osobovoho pokhodzhennya yak dzherela z istoriyi povsyakdennosti [Documents of personal origin as sources from the history of everyday life], *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*, Kyiv, (2), 145–153 (in Ukr.).
7. Kolyastruk, O. (2018). (Ekstra)ordynarnist' povsyakdennoho zhyttya v umovakh Velykoho teroru: normy vs anomalii? [(Extra)ordinariness of everyday life in the conditions of the Great Terror: norms vs anomalies?], *Z arkhiviv VUCHK-HPU-NKVD-KHB*, Kyiv, 1(49), 99 (in Ukr.).
8. Kolyastruk, O. (2012). Istoriya povsyakdennosti v suchasniy ukrayins'kiy istoriohrafii [The history of everyday life in modern Ukrainian historiography], *Ukrayina XX st.: kul'tura, ideolohiya, polityka*, Kyiv, (17), 5–9 (in Ukr.).
9. Kolyastruk, O. (2007). Predmet istoriyi povsyakdennosti: istoriohrafichnyy ohlyad yoho stanovlennya u zarubizhniy ta vitchyznyaniy istorychniy nautsi [The subject of the history of everyday life: a historiographic review of its formation in foreign and domestic historical science], *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*, Kyiv, (1), 174–184 (in Ukr.).
10. Pelekhatyy, I., o. “Nichoho bil'she ne bazhayu, yak lyshe, shchoby moya molytva bula vysluchhana...” Do 135-richchya z dnya narodzhennya Sluhy Bozhoho Ivana Lyatyshevs'koho, Yepyskopa Pomichnyka Stanyslavivs'koho (17. 10. 1879 – 27. 11. 1957) [“I wish for nothing more than for my prayer to be heard...” To the 135th anniversary of the birth of the Servant of God Ivan Lyatyshevskyi, Bishop Assistant of Stanislavivskyi (October 17, 1879 – November 27, 1957)]. Retrieved from <http://novazorya.if.ua/last/1891-2014-04-18-11-00-10> (in Ukr.).
11. Petrovs'kyi, E. (2008). Dokumenty arkhivno-slidchykh sprav yak dzherelo vyvchennya metodiv provadzhennya slidstva orhanamy NKVS na Odeshchyni v period “velykoho teroru” 1937–1938 rr. [Documents of archival-investigative cases as a source of study of investigation methods by NKVD bodies in Odesa during the period of the “great terror” of 1937–1938], *Z arkhiviv VUCHK-HPU-NKVD-KHB*, Kyiv, (28), 172–188. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/publ/gpu_2007_28_1_172 (in Ukr.).
12. Romanyuk, V. K. (2014). Pid pokrovom Bohorodytsi. [Under the protection of the Mother of God], *Ivano-Frankivs'k: Symfoniya forte*, (1), 352 (in Ukr.).
13. Udod, O. (2008). Istoriya povsyakdennosti yak providnyy napryam ukrayins'koyi istoriohrafii [The history of everyday life as a leading direction of Ukrainian historiography], *Krayeznavstvo*, (3), 6–9. Retrieved from: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32065/02-Udod.pdf?sequence=1> (in Ukr.).
14. Udod, O. Mediyna istoriya ta profesiyna reputatsiya istoryka. [Media history and professional reputation of the historian]. Retrieved from <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/182340/10-Udod.pdf?sequence=1> (in Ukr.).